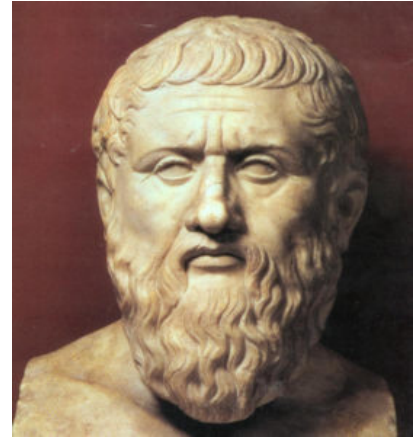

Νεο-απολογητές κατά Πλάτωνος (Μέρος Β')

([Διαβάστε το πρώτο μέρος εδώ](#))... Ο δεύτερος λόγος για την στρεβλή εντύπωση περί των θεών, οφείλεται στο γεγονός ότι άρχισε να υπάρχει η τάση ερμηνείας του κόσμου από την φυσική-υλική πλευρά του. Είναι οι καλούμενοι φυσικοί ή προσωκρατικοί φιλόσοφοι, που ήκμασαν μεταξύ 6ου και 5ου αιώνας πλην. Πρέπει όμως και εδώ να ειπωθούν κάποια πράγματα για να προλάβουμε παρεξηγήσεις.

Όπως γράφει ο καθηγητής Θεόφιλος Βέικος, «Είναι λάθος να φανταζόμαστε τη φιλοσοφία να αναδύεται ξαφνικά σαν ένας φωτεινός κόσμος του λόγου μέσα από τον κόσμο του ζοφερού μύθου. Δεν είναι δυνατό κανένα πέρασμα από τον καθαρό μύθο στον καθαρό λόγο. Από τον Παρμενίδη, τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη ως τον Λοκ και τον Βιτγκενστάιν, **ο μύθος εξακολουθεί να λειτουργεί μέσα στην ορθολογική σκέψη**» («Προσωκρατικοί», σ. 16). Δεν πρόκειται για κάποια δήθεν σύγκρουση, ανάμεσα σε δύο πεδία που διαφέρουν μεταξύ τους ριζικά και που χωρίζονται από ανυπέρβλητες αβύσσους. Αντιθέτως, πρόκειται για μια ενότητα συγκροτημένης σκέψης που διαφέρει μόνο στον τρόπο προσέγγισης και έκφρασης. Ο μύθος λειτουργεί με εργαλείο του το σύμβολο. Αυτό είναι σε θέση να συμβάλει/ να ενώσει το αόρατο με το ορατό. Με άλλα λόγια, τις αόρατες και αμετάβλητες αρχές (μεταφυσική) με το αισθητό και μεταβαλλόμενο (φυσική). Ο ορθολογισμός λειτουργεί με την νοητική επεξεργασία των δεδομένων που του δίνουν οι αισθήσεις. Ποτέ οι προσωκρατικοί δεν αρνήθηκαν τη μεταφυσική επειδή ασχολήθηκαν με την γένεση και ανάπτυξη των πραγμάτων, με την πράξη του «φύναι» (εξ ου «φυσικοί φιλόσοφοι»). Ίσα-ίσα, που θεωρούν ότι οι πρώτες αρχές βρίσκονται ακριβώς πίσω από το γίνεσθαι, και σε αυτό προσπαθούν να καταλήξουν. Όπως πάλι σημειώνεται: «η σχέση μύθου και ορθολογικής σκέψης **δεν** είναι αντίθεση πλάνης και αλήθειας, όπως διδάσκει ο θετικισμός. Με τα λόγια του Descombes, “ο μύθος δεν είναι ένα τραύλισμα της επιστήμης, όπως διατείνεται η θεωρία του συνεχούς της ιστορίας των επιστημών. [...] Ο μύθος βρίσκεται στο εσωτερικό της επιστήμης”. Ο Descombes προτείνει μια αναθεώρηση της έννοιας του λόγου. “Δεν είναι αλήθεια”, παρατηρεί, “πως στην

αρχαία Ελλάδα, με μια νικηφόρα επιστημονική τομή, ο λόγος θριάμβευσε επί του μύθου όπως και η κοινή λογική θριαμβεύει επί του παραληρήματος”» (ο. π. σ. 16-18). Η σχέση λοιπόν μύθου και λόγου είναι μια σχέση δυναμική και διαλεκτική, αλληλοσυμπληρωματική, όπου το ένα στοιχείο εμπεριέχεται στο άλλο .

Σε γενικές γραμμές, αυτό που διέπει όλες τις κοσμογονίες/θεογονίες ολόκληρου του αρχαίου κόσμου, είναι η έννοια του ιερού. Τα πάντα έχουν διττό χαρακτήρα. Τον υλικό που γίνεται αντιληπτός δια των αισθήσεων και της παρατήρησης, και τον πνευματικό που γίνεται αντιληπτός δια του νου. Κατ’ αυτόν τον τρόπο, το σύμπαν δεν είναι κάτι το άψυχο και νεκρό που ρυθμίστηκε να εκτελεί μηχανικές λειτουργίες, αλλά ένας ζωντανός οργανισμός. Τα μέρη του δεν είναι ανεξάρτητα το ένα από το άλλο, αλλά διατελούν κάτω από σχέση πλήρους εξαρτήσεως και αλληλεπιδράσεως. Από αυτή τη συνείδηση εκπηγάει και το ανάλογο έθος και ήθος. Βέβαια, υπάρχει δυσκολία στην κατανόηση αυτών των πραγμάτων από τον σύγχρονο υλόφρονα άνθρωπο. Για αυτό και παρεξηγούνται κιόλας. Για να καταλάβουμε καλύτερα τη σημασία που έδιναν στο ζήτημα, αρκεί να θυμηθούμε ότι μια από τις ψευδείς κατηγορίες εναντίον του Σωκράτους, ήταν ότι δεν δέχονταν ότι τα άστρα και οι πλανήτες είναι (φυσικοί) θεοί. Όχι η ύλη τους, αλλά αυτό που βρίσκεται πίσω από αυτήν και που τα εμψυχώνει. Οι αρχαίοι, δεν ήταν μονοθεϊστές. Ούτε όμως πολυθεϊστές ή παν-θεϊστές. Ήταν ενο-θεϊστές. Το ίδιο ίσχυε και στις παραδόσεις άλλων -εξίσου σπουδαίων πολιτισμών.

Οι προσωκρατικοί φυσικοί φιλόσοφοι δεν αρνήθηκαν κάτι από αυτά. Μια από τις αποδείξεις είναι, ότι δέχονταν τον υλοζωισμό. Δέχονταν δηλαδή, ότι η κίνηση (που σε αυτούς ταυτίζεται με τη ζωή), ενυπάρχει ως ιδιότητα της ίδιας της ύλης. Μια άλλη είναι ότι συνέδεσαν τις αρχές με τον «Νου», και τους φυσικούς νόμους με τον «Λόγο». Αυτά αποκλείουν τη τυχαία πορεία του Κόσμου. Ο Πλάτων, στους διαλόγους του αναφέρεται σε θέσεις των προσωκρατικών, άλλοτε αποδεχόμενος, άλλοτε όχι, άλλοτε προσπαθώντας να εμβαθύνει.

Γράφει ο Πλούταρχος τα εξής διαφωτιστικά στο «Περί των εκλελοιπότην χρηστηρίων»...

*Θα απολογηθώ όμως, παρουσιάζοντας ως μάρτυρα και μαζί συνήγορο τον Πλάτωνα. Ο άνδρας εκείνος επέρριπτε στον αρχαίο Αναξαγόρα τη μομφή ότι, με το να είναι **υπερβολικά προσκολλημένος** στις φυσικές αιτίες, με το να ακολουθεί και να κυνηγά συνέχεια αυτό το οποίο πραγματοποιείται κατ’ ανάγκη στα παθήματα των σωμάτων , αδιαφόρησε για το τελικό και το ποιητικό αίτιο*

(κείμενο: το ου ένεκα και υφ' ου), που είναι αίτια ανώτερα και αρχές. Ο ίδιος ήταν ο πρώτος ή κατ' εξοχήν ο φιλόσοφος που μελέτησε και τις δύο, αποδίδοντας στον θεό την αρχή όσων εκπηγάζουν από τον λόγο, χωρίς να παραλείπει ωστόσο να αποδώσει στην ύλη τις αναγκαίες αιτίες για ό,τι γίνεται, συνειδητοποιώντας ότι το αισθητό σύμπαν, που είναι τακτοποιημένο με συγκεκριμένο τρόπο, δεν είναι καθαρό και αμιγές, αλλά προκύπτει από την συμπλοκή της ύλης με τον λόγο. [...] Γενικά, καθώς υποστηρίζω, εφόσον κάθε γένεση έχει δύο αιτίες, οι πολύ παλιοί θεολόγοι και ποιητές στην ανώτερη μόνον έδωσαν προσοχή, αναφωνώντας την κοινή τούτη ρήση για όλα τα πράγματα: «Ζευς η αρχή και Ζευς το μέσον, από τον Δία έρχονται τα πάντα», χωρίς να έχουν ασχοληθεί ακόμη με τις αναγκαίες και φυσικές αιτίες. Οι νεότεροι από τούτους, που ονομάστηκαν φυσικοί, αντίθετα, αφού απομακρύνθηκαν από την ωραία εκείνη θεϊκή αρχή, αποδίδουν το παν στα σώματα και τα παθήματα των σωμάτων -πλήγματα, μεταβολές, αναμίξεις. **Επομένως, και στις δύο περιπτώσεις η θεωρία υπολείπεται ως προς το σωστό** (κειμ. όθεν αμφοτέροις ο λόγος ενδεής του προσήκοντος εστί), **εφόσον οι μεν δεν λαμβάνουν υπόψη τους ή παραλείπουν το μέσον και το ποιητικό αίτιο, ενώ οι άλλοι το από ποια και με ποια στοιχεία γίνονται τα πράγματα.**
(435 E- 436 E)

Τώρα, όσον αφορά το κείμενο των «Νόμων», το κεντρικό θέμα στο εξεταζόμενο μέρος, δεν είναι οι απόψεις των φυσικών φιλοσόφων, αλλά το ότι έδωσαν σε ορισμένους την αφορμή να αποκόψουν τα συμβαλλόμενα μέρη, και με αυτόν τον τρόπο να οδηγήσουν στην από- ιεροποίηση, με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Αυτή ακριβώς η τάση είναι που καταπολεμείται ιδεολογικά από τον Πλάτωνα και όχι μόνο.

Ας δούμε το παρακάτω απόσπασμα από τους «Νόμους»...

Πρώτα-πρώτα, αξιωμακάριστε φίλε μου, **αυτοί λένε ότι οι θεοί δεν είναι δημιουργήματα της φύσης, αλλά της τέχνης** με βάση κάποιους νόμους και μάλιστα διαφορετικούς στα διάφορα μέρη, σύμφωνα με τις διατάξεις που όρισαν (κείμενο: συνομολόγησαν) οι διάφοροι νομοθέτες. Και επομένως τα καλά σύμφωνα με τη φύση, είναι διαφορετικά από εκείνα που θεωρεί καλά ο νόμος. Και τα δίκαια επίσης δεν υπάρχουν καν στη φύση, αλλά όλοι τα διαφιλονικούν διαρκώς, μεταξύ τους και κάθε φορά τα μεταβάλλουν. Όσα δε μεταβάλλουν και όταν τα μεταβάλλουν, τότε αποκτούν κύρος, ενώ γίνονται με τέχνη και με νόμο

και καθόλου σύμφωνα με τη φύση. Όλα αυτά τα διδάγματα, καλοί μου φίλοι, είναι λόγοι σοφών ανδρών, πεζογράφων και ποιητών απευθυνόμενοι σε νέους ανθρώπους, **τους οποίους διδάσκουν ότι το μόνο δίκαιο είναι εκείνο που επιβάλλει κανείς όταν νικά κάποιον με τη βία** (κείμενο: το δικαιοτάτον ό τι τις αν νικά βιαζόμενος). Γι' αυτό η ασέβεια κατακλύζει τη νεολαία μας, αφού δεν υπάρχουν θεοί τέτοιοι, που μας διατάσσει ο νόμος να πιστεύουμε πως πρέπει να είναι.

(889e- 890a)

Οι θεοί είναι γεννήματα (όντα) της φύσεως-κόσμου, κατά τις θεογονίες. Αυτοί, ισχυρίζονται ότι είναι πλάσματα της ανθρώπινης τέχνης. Επινόηση του ανθρωπίνου νου και δεν έχουν υπόσταση πραγματικά. Θεωρούν ότι είναι αποτέλεσμα συν-ομολογίας, συμφωνίας των νομοθετών. Οι νόμοι τους σχετικά με τους θεούς ποικίλλουν από τόπο σε τόπο. Επίσης, τα καλά και τα δίκαια είναι και αυτά κατά σύμβαση. Άρα, δεν είναι σταθερές και αιώνιες αξίες αλλά μεταβαλλόμενες και σχετικές. Οτιδήποτε νομοθετούν κάθε φορά, αυτό και λαμβάνει κύρος.

Αυτές οι θέσεις θεωρούνται αιτία του κακού. Και συνεχίζει...

Τί νομίζεις λοιπόν, ότι πρέπει να πράξει ο νομοθέτης, έτσι που έχουν διαμορφωθεί αυτά εδώ και πολύν καιρό; Ή μήπως μόνο αφού σταθεί στο μέσον της πόλης, να απειλεί όλους ανεξαιρέτως τους ανθρώπους, αν τυχόν δεν θα ομολογούν ότι υπάρχουν θεοί και να τους τιμούν ως τέτοιας λογής θεούς όπως τους ορίζει ο νόμος- και προκειμένου τόσο για τα ωραία και τα δίκαια και όλα εν γένει τα σημαντικά, όσο και για όσα σχετίζονται με την αρετή και την κακία, ο ίδιος αναλογικά ισχυρισμός, ότι πρέπει δηλαδή έτσι σκεπτόμενοι να ενεργούν, όπως τυχόν θα υποδείκνυε ο νομοθέτης με γραπτούς κανόνες· όποιος τυχόν δεν είναι διατιθέμενος να είναι υπάκουος ο ίδιος στους νόμους, πρέπει ο ένας να θανατώνεται, άλλος να τιμωρείται με ξυλοδαρμό και φυλάκιση ή με ατίμωση και άλλοι με πενία και εξορία· χωρίς, την στιγμή που θέτει γι' αυτούς τους νόμους, να έχουν καμία δύναμη πειθούς τα λόγια, ώστε να επιτύχει στο μέτρο του δυνατού να τους ημερεύει; **Με κανέναν τρόπο, φιλοξενούμενε, αλλά ακόμη κι αν συμβαίνει να υπάρχει μια μικρή έστω δυνατότητα πειθούς γύρω από τέτοια θέματα**, δεν πρέπει με κανέναν τρόπο ακόμη και για μικρά πράγματα άξιος νομοθέτης να αποκάμνει, αλλά κατά το κοινώς λεγόμενο, ξεφωνίζοντας με όλη του την δύναμη, να γίνει υποστηρικτής του παλαιού με τον

ισχυρισμό ότι υπάρχουν θεοί και όσα τώρα θα μόλις εξέθεσες εσύ, και να βοηθήσει τον ίδιο τον νόμο και την τέχνη ότι υπάρχουν από τη φύση ή από κάτι άλλο όχι μικρότερης σημασίας από τη φύση, αν πραγματικά αυτά είναι καρπός του νου, σύμφωνα με τον ορθό λόγο, τον οποίο καθώς μου φαίνεται εσύ επικαλείσαι στην παρούσα περίπτωση κι εγώ σε πιστεύω.
(890b- d).

Η στάση του νομοθέτη· χρήση απειλής ή πειθούς για την ύπαρξη των θεών, τα ωραία και τα δίκαια, την αρετή και την κακία; Σε κάθε περίπτωση, η οδός της πειθούς. Άρα, οι ποινές που θα δούμε στο τέλος, δεν έχουν χαρακτήρα εκδικητικό αλλά σωφρονιστικό, αφενός για τον ίδιο τον φορέα τους αφετέρου της προστασίας της πόλης.

Η δομή του 10ου βιβλίου των «Νόμων» του Πλάτωνος (συνέχεια)

899d- 907c: Στο μέρος αυτό του κεφαλαίου, αναπτύσσονται επιχειρήματα ενάντια στις απόψεις ότι υπάρχουν θεοί αλλά δεν φροντίζουν για τα ανθρώπινα, και για το ότι εξαγοράζονται με δώρα. Άρα, ο Πλάτωνας δεν περιορίζει την ελευθερία του πνεύματος, αλλά αυτό που κάνει είναι να περιορίζει την πλάνη και τις εξ αυτής καταστρεπτικές συνέπειες για την πόλη και τους πολίτες.

907d- 910d: Ερχόμαστε τώρα στο μέρος των ποινών. Το μέρος αυτό έχει να κάνει με νομικούς κανόνες που έχουν ως αντικείμενο την ασέβεια. Ο Αθηναίος ξένος αναφέρει: «*Τοις μη πειθομένοις ασεβείας όδε έστω πέρι νόμος*». Ο νόμος είναι για όσους δεν πείθονται στον ορθό λόγο και εμμένουν στις ασεβείς και βίαιες πράξεις τους. Οι δε ποινές που θα επιβάλλονται, θα έχουν σωφρονιστικό χαρακτήρα μέχρι εκεί που μπορεί να φτάσει ο νομοθέτης. Σε άλλον διάλογο, αναφέρει ο Πλάτων σχετικά· «*Προσήκει δε παντί τω εν τιμωρία όντι, υπ' άλλου ορθώς τιμωρουμένω, ή βελτίονι γίγνεσθαι και ονίνασθαι ή παραδείγματι τοις άλλοις γίγνεσθαι*» (Γοργίας, 525b). Δηλαδή, αυτός που τιμωρείται δικαίως, είτε θα γίνεται ο ίδιος καλύτερος λαμβάνοντας ωφέλεια από την τιμωρία του, είτε θα γίνεται παράδειγμα (προς αποφυγήν) στους άλλους. Υπάρχει στο κείμενο των «Νόμων», στο επίμαχο κεφάλαιο που ερευνούμε, ένα χωρίο το οποίο χρησιμοποιείται ως επιχείρημα από τους αμαθείς και σκοπίμως διαστρεβλωτές του φιλοσόφου.

Γράφει...

Τούτων δη ταύτη διεστηκότων, τους μεν υπ' ανοίας άνευ κακής οργής τε και ήθους γεγεννημένους εις το σωφρονιστήριον ο δικαστής τιθέμενος νόμω

τιθέσθαι μηδέν ἐλαττον ἐτών πέντε, ἐν τούτῳ δε τῷ χρόνῳ μηδεὶς τῶν πολιτῶν αὐτοῖς ἄλλος συγγιγνέσθω **πλην οἱ τοῦ νυχτερινοῦ συλλόγου κοινωνούντες, ἐπὶ νουθετήσῃ τε καὶ τῆς ψυχῆς σωτηρία ὁμιλοῦντες**· ὅταν δ' ὁ χρόνος αὐτοῖς ἐξέλθῃ τῶν δεσμών, εἴαν μὲν δοκῇ τις σωφρονεῖν αὐτῶν, οἰκείτῳ μετὰ τῶν σωφρόνων, εἴαν δὲ μὴ, οφείλῃ δ' αὐθις τὴν τοιαύτην δίκην, θανάτῳ ζημιούσθω.

Ὅσον ἀφορᾷ γιὰ ὅσους ἀσέβησαν ἀπὸ ἀφέλεια καὶ ὄχι ἀπὸ κακὸν χαρακτήρα, ἀφοῦ γίνοιτο τὸ δικαστήριον καὶ ἀποδειχθεῖ ἡ καταδίκη τους, τίθενται στὸ σωφρονιστήριον γιὰ τουλάχιστον πέντε χρόνια. Κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς τοῦ ἐγκλεισμοῦ τους, κανένας πολίτης δὲν θὰ ἔχει κοινωνία μαζί τους παρά μόνο τὰ μέλη τοῦ νυχτερινοῦ συλλόγου. Αὐτοὶ θὰ συζητοῦν μαζί τους, νουθετώντας τους γιὰ τὴν σωτηρία τῆς ψυχῆς. Ὅταν περάσῃ ὁ καθορισμένος αὐτὸς καιρὸς, καὶ ἀν πράγματι ἔχουν σωφρονιστεῖ, τότε θὰ οἰκεί με τους σώφρονες ἀνθρώπους. Εἴαν ὁμῶς ὄχι, τότε δικάζεται ξανά, καὶ καταδικάζεται σὲ θάνατον.

Πρὶν περάσουμε στὸ νὰ δούμε τι εἶναι «ὁ νυχτερινὸς σύλλογος», ἀς δούμε πρῶτα τι σημαίνει «σωτηρία τῆς ψυχῆς». Στὸν Χριστιανισμό, σημαίνει τὴν ἀποφυγὴν τῆς αἰώνιας καταδίκης στὴν Κόλαση. Στὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ γραμματεία, σημαίνει κάτι βαθύτερο καὶ οὐσιαστικότερο. Ὅπως ἡ σημασία πολλῶν λέξεων ἔχει ἀλλάξει (ἢ καὶ διαστραφεῖ σκοπίμως) στὸ διάβα τῶν αἰώνων (ὅπως συνέβη με τὶς λέξεις «δόγμα», «αἵρεση», «ἀμαρτία», «δαίμονας» κ.ά), τὸ ἴδιο συνέβη καὶ με τὴν λέξη «σωτηρία». Σύμφωνα με τὸ «Μέγα Ἑτυμολογικὸ Λεξικόν» τοῦ Δ. Δημητράκου, μιὰ ἀπὸ τὶς ἐννοιες τοῦ ὀρου αὐτοῦ, εἶναι «*ἡ ἀπαλλαγὴ, ἡ ἀπελευθέρωσις ἀπὸ δεινοῦ τινός*». Εἶναι «*ἡ διατήρησις, διαφύλαξις τινός*» (τ. ΙΔ', σ. 7078).

Τώρα, ἡ φράση «σωτηρία τῆς ψυχῆς» λαμβάνει τὴν ἀληθινὴν σημασία τῆς στὸ κείμενον τῶν «Νόμων». Ἀφενός, εἶναι ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς ἀπὸ λανθασμένες δοξασίες. Αὐτὸ τῆς δίνει τὴν δυνατότητα νὰ ἀπελευθερωθεῖ ἀπὸ τὰ καρμικὰ χρεῖα προηγούμενων βίων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποφυγὴν δημιουργίας νέων στὸν παρόντα. Με αὐτὸν τὸν τρόπο διατηρεῖται καὶ διαφυλάσσεται ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν διαδικασίαν τοῦ κύκλου τῶν ἐπανασαρκώσεων. Δὲν ἔχει σημασία ἀν κανεὶς δέχεται ἢ ὄχι τὴν μετενσάρκωση. Αὐτὸ που ἔχει ἀξία, εἶναι τὸ ὅτι πρέπει νὰ συνδεθεῖ αὐτὴ ἡ φιλοσοφικὴ θεώρηση, με ὅσα ἀναφέρονται στὸν διάλογο. Διαφορετικὰ, δὲν θὰ μπορέσουμε νὰ κατανοήσουμε τὴν πραγματικὴν σημασίαν τῶν λόγων, καὶ θὰ μείνουμε με παραπλανητικὰ καὶ ψευδεῖς ἐντυπώσεις. Γενικότερα, γιὰ νὰ κατανοηθεῖ κάτι πληρέστερα, αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ ἀποκόπτεται ἀπὸ τὴν περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα

εντός της οποίας περιβάλλεται.

Περίληπτικά: Κάποιος που βρίσκεται κοντά σε κάποιον που διαπράττει ασέβεια με λόγια ή με έργο («εάν τις ασεβή λόγοις ειτ' έργοις»), θα πρέπει να υπερασπίζεται τον νόμο, φανερώνοντάς τον στους άρχοντες. Γιατί, με βάση τον Πλάτωνα, ο νόμος είναι η δικλείδα ασφαλείας για την ομαλή λειτουργία του σώματος της πόλης.

Αν οι άρχοντες δεν εισάγουν στο δικαστήριο την υπόθεση, είναι και οι ίδιοι συνένοχοι. Αν κάποιος κριθεί ένοχος, θα επιβάλλεται σε αυτόν μια ποινή ανάλογα με την πράξη της ασέβειας. Η ποινή φυλάκισης ισχύει για όλους. Δεν υπάρχει σε καμία των περιπτώσεων αυτοδικία, αλλά πάντα το δικαστήριο αποφασίζει. Για να μην πλανάται ο άρχοντας από τους συκοφάντες, θα πρέπει ο καταγγέλλων να είναι σε θέση να αποδείξει αυτό που ισχυρίζεται, ώστε το δικαστήριο να κρίνει (*«των δε αρχόντων οι πρώτοι πυθόμενοι προς το περί τούτων αποδεδειγμένον κρίνει δικαστήριον εισαγαγώντων κατά τους νόμους»*).

Πρέπει να αποδειχθεί η ενοχή (αν υπάρχει πράγματι), όπως και ο βαθμός της. *«Εάν δε τις όφλη τιμάτω το δικαστήριο εν εκάστω των καθ' εν ασεβούντων τίμημα»*. Εάν αποδειχθεί ότι υπάρχει, το δικαστήριο θα εξετάζει την κάθε περίπτωση ξεχωριστά, καθώς δεν έχουν όλες την ίδια βαρύτητα.

Στην συνέχεια διακρίνονται δύο είδη άθεων. Εκείνοι που *«έχουν από τη φύση ένα δίκαιο χαρακτήρα»*, *«επειδή απεχθάνονται την αδικία, ούτε κάνουν τέτοιες πράξεις τους αρέσει»*, και *«δέχονται ευχαρίστως τους δικαίους»*. Αυτοί καταγελούν τις θυσίες και μιλούν αθυρόστομα για τους θεούς εν τη αγνοία τους.

Εκείνοι που είναι ακρατείς σε λύπες και σε ηδονές και έχουν νου οξυδερκή. Αυτοί, προκαλούν περισσότερο ζημιά τους άλλους, διότι τους παραπλανούν. Διότι, ενεργούν μετά *«δόλου και ενέδρας πλήρης»*. Δηλαδή, όντας οπισθόβουλοι, εκμεταλλεύονται τις καταστάσεις προς ίδιον κέρδος. *«Μάντεις κατασκευάζονται πολλοί και περί πάσαν την μαγγανείαν γεγεννημένοι»*. Όπως προκύπτει από τη συνέχεια του κειμένου, αυτοί οι μάντεις δεν είναι οι αναγνωρισμένοι μάντεις της πόλης, αλλά ενεργούν ιδιωτικά, εξαπατώντας τους πολίτες. Επίσης, από αυτούς προκύπτουν τύραννοι, δημαγωγοί, στρατηγοί, εφευρέτες μυστικών τελετών.

Μεγαλύτερης τιμωρίας άξιοι είναι όσοι σαν άγρια θηρία δεν αρκούνται στην άρνηση της ύπαρξης των θεών ή θεωρούν ότι είναι αμελείς (*«θηριώδεις γίνονται προς τω θεούς μη νομίζειν ή αμελείς ή παραιτητούς είναι»*), αλλά επιπλέον

ισχυρίζονται ότι μπορούν να καλέσουν πνεύματα νεκρών υποσχόμενοι ότι μπορούν να πείσουν τους θεούς δωροδοκώντας τους, οδηγώντας τους ανθρώπους έτσι σε λάθος κατεύθυνση «καταφρονούντες δε των ανθρώπων ψυχαγωγώσι μεν πολλούς των ζώντων», για ίδιον χρηματικό κέρδος «χρημάτων χάριν». Έτσι, «θυσίαις τε και ευχαίς και επωδαίς γοητεύοντες, ιδιώτας τε και όλας οικίας και πόλεις χρημάτων χάριν επιχειρώσιν κατ' άκρας εξαιρείν» (να γκρεμίσουν εκ θεμελίων).

Για αυτούς προβλέπεται φυλάκιση στα μεσόγεια της χώρας (στην κεντρική φυλακή). Κανένας ελεύθερος άνθρωπος δεν θα τους πλησιάζει. Όταν πεθάνουν, θα απορρίπτονται έξω από τα σύνορα και να μένουν άταφοι (κάτι το οποίο ήταν μεγάλη ατίμωση). Αν έχουν παιδιά, από την πρώτη ημέρα της καταδίκης, θα φροντίζονται από την ίδια την πόλη, όπως γίνεται και με τα υπόλοιπα ορφανά.

Τέλος, κανένας δεν θα πρέπει να έχει ιδιωτικά ιερά, ούτε να γίνονται θυσίες σε αυτά. Αλλά όλα πρέπει να πράττονται δημόσια και νόμιμα. Αυτό είναι κάτι που ίσχυε στην πραγματικότητα από την εποχή του νομοθέτη Δράκοντος, και που πέρασε και στην νομοθεσία του Σόλωνα. Με αυτόν τον τρόπο, δεν θα βρίσκουν έδαφος να δράσουν οι επίδοξοι απατεώνες. Τέτοιοι άνθρωποι θα πρέπει να καταγγέλλονται στους νομοφύλακες, ώστε τα ιδιωτικά ιερά να μεταφέρονται στα δημόσια. Όποιος ασέβησε σε βαθμό ανοσιουργήματος και όχι από αφέλεια, αυτός θα πρέπει να καταδικάζεται σε θάνατο.

Μένει τώρα να δούμε τι είναι ο «νυχτερινός σύλλογος» που ταυτίζεται κακόβουλα με πρακτικές...της δικτατορίας.

Στην εισαγωγή των «Νόμων» των εκδόσεων «Δαίδαλος» (τ. Γ', σ. 94- 118), υπάρχει εκτενέστατη ανάλυση περί του θέματος. Επιλέγω ενδεικτικά ορισμένα άκρως διαφωτιστικά:

*Αποτελεί καθαρά πλατωνική, θεωρητική και θεσμική, επινόηση, χωρίς ιστορικό και θεωρητικό προηγούμενο. [...] Ο νυχτερινός σύλλογος χαρακτηρίζεται γενικά ως **το σταθερό θεμέλιο του πολιτεύματος και της νομοθεσίας**, ως ανώτατη αρχή της πολιτείας, ο πολιτικός νους ή ιθύνων νους της πόλεως, και κατά τον ίδιο τον Πλάτωνα ως η άγκυρα και η κεφαλή της πόλεως. [...] Περισσότερο από φύλακας των νόμων, είναι **ο νυχτερινός σύλλογος φύλακας της θεμελιωτικής αρχής και της δομής, του ιδανικού σκοπού των νόμων**. [...] προϊόν πολλαπλής μίξης, αποτελείται από τους αρίστους μεταξύ των πολιτών, **ανεξαρτήτως** ταξικών κριτηρίων. Υπερθρησκευτικό,*

υπερταξιακό, υπερπολιτικό, υπερνομοθετικό όργανο εκφράζει τη θεία πολιτεία και νόμιμα αποκαλείται γι' αυτό «άγκυρα» και «κεφαλή», φύλακας και σωτήρας της πόλεως. Η εγκατάστασή του στην Ακρόπολη είναι ενδεικτική της αποστολής του αυτής. Οι πολλές κρατικές αρχές γίνονται στον νυχτερινό σύλλογο μια αρχή. Η συμμετοχή, μαζί με τους άριστους, των νέων και των θεωρών εκφράζει τη μείξη του δήμου και του μη δήμου, συνδυάζει το αριστοκρατικό και το δημοκρατικό στοιχείο. [...] Ο νυχτερινός σύλλογος είναι ο νομικός νους της πόλεως, η νομική σκέψη με περιεχόμενο τον πολιτικό σκοπό του δικαίου, τον τρόπο και τα μέσα πραγμάτωσής του, τον παραδειγματικό νόμο και την καταλληλότητα των ανθρώπων για τη διαχείρισή του. Δεν υπερτερεί του νόμου, αλλά διασφαλίζει τη αυθεντικότητά του, προς χάριν της ουσιαστικής νομιμότητας, της σωτηρίας της πόλεως και της ευτυχίας των πολιτών. Από τα όσα προηγούνται προκύπτει ότι ο σκοπός του νυχτερινού συμβουλίου, ο λόγος σύστασης, ύπαρξης και λειτουργίας του, είναι η γνώση και επικράτηση στους κόλπους της πολιτείας της αρετής· είναι, στο μέτρο του δυνατού, η ιστορικοποίηση του Αγαθού. Η επακριβής γνώση των πολλών αρετών και η φιλοσοφική σύλληψη της ενότητάς τους. Η αναγνώριση της μιας ηγεμονικής αρετής της φρόνησης, η οποία κατευθύνεται φυσιολογικά προς το Αγαθόν, της μόνης συνεπώς ικανής να θέσει την πολιτική ζωή, ατομική και κοινωνική, υπό την αιγίδα της θείας Ιδέας και του κοσμικού Λόγου. Η αιτιολογημένη έλλειψη ιδρυτικού νόμου και ως επακόλουθο αυτού η μη ρητή λεπτομερής και συνεπώς περιοριστική περιγραφή των αρμοδιοτήτων του, καθώς και η ρητή αναφορά περί «παραδόσεως» της πόλεως σε αυτόν και η αναγνώρισή του **ως εποπτικής αρχής επί των νόμων**, δεν συνεπάγονται υποχρεωτικά την παντοδυναμία του, αλλά ούτε και σημαίνουν όλα αυτά, ότι επικρατεί πλήρης ασάφεια όσον αφορά το ρόλο του, στους κόλπους της πολιτείας. [...] Η βασική ωστόσο αρμοδιότητά του είναι η εποπτεία των νόμων και της διοίκησης της πόλεως.

[...] Αν λοιπόν , ο νυχτερινός σύλλογος, δεν έχει νομοθετική, εκτελεστική ή δικαστική εξουσία με τη σημερινή έννοια, αλλά έχει απλώς αρμοδιότητα παιδευτική και ερμηνευτική, αποτελεί εν τούτοις στην ουσία τον υπέρτατο φορέα της σοφής διαχείρισης των δημοσίων υποθέσεων. Λειτουργεί, ασκώντας ηθικό και φιλοσοφικό έλεγχο, ως προληπτική ιατρική προς αποτροπή της πολιτικής νόσου του εκφυλισμού και της παρακμής. Ο πλατωνικός νυχτερινός σύλλογος είναι αυτό, το καίριο, που αγνοεί ακριβώς η νεωτερική συνταγματική ιστορία: η θεσμικά κατοχυρωμένη τέταρτη εξουσία, την οποία σήμερα κατέχει ο

ιδιωτικός και προφανής χωρίς εχέγγυα αντικειμενικότητας και χρηστότητας τύπος. [...] Η ονομασία νύκτωρ ή νυχτερινός σύλλογος είναι πολλαπλώς σημαντική όσο και συμβολική. **Με το «σύλλογος» επαναβεβαιώνεται η αρχή της συλλογικότητας** και υπογραμμίζεται η μεσότητα, το μεταξύ της εξουσίας του ενός ανδρός και της εξουσίας του πλήθους, ενώ παράλληλα κατοχυρώνεται η υπεροχή του λόγου, του νου, έναντι των αισθήσεων και των αισθημάτων. [...] Με «νυχτερινός σύλλογος», κατά πολλούς μυστηριώδης μέχρι απλοϊκή σημασία, υποδεικνύεται με τον ακριβή χρονικό προσδιορισμό «απ' όρθρου μέχρι περ αν ήλιος ανάσχη», το μεταξύ νύχτας και ημέρας. **Είναι τότε που συνεδριάζει ο νυχτερινός σύλλογος, με την έννοια στην πραγματικότητα της έναρξης των συνεδριάσεών του όχι της διάρκειάς τους. Είναι η μετάβαση από το σκοτάδι στο φως, κάτι που υπενθυμίζει την άνοδο του λυόμενου δεσμώτη του σπηλαίου της Πολιτείας στο φως του ήλιου και παραπέμπει στον πυρφόρο Προμηθέα.** Είναι η στιγμή κατά την οποία αφυπνίζεται η φύση και αρχίζει ο νους, καθαρμένος κατά τη διάρκεια της νύχτας και του ύπνου, σε πλήρη εγρήγορση -και πριν η πόλη εμπλακεί στην καθημερινή της τύρβη, πριν άτομα και θεσμοί βυθισθούν στις καθημερινές δραστηριότητες- το ηγεμονικό έργο του, το έργο του διαφωτισμού. Ο νυχτερινός σύλλογος φαίνεται να είναι, στο ποιητικό αν μη τι άλλο υποσυνείδητο του Πλάτωνα, ο ανατέλλων ήλιος της νοημοσύνης, ο θεσμικός ήλιος της δικαιοσύνης- φωτοδότης και ζωοδότης της πόλεως. [...] Η παράδοση της πόλεως στον νυχτερινό σύλλογο είναι ανάλογη με την παράδοση των τέκνων στη γονική κηδεμονία, στην κυριολεκτική έννοια του όρου, και μάλιστα παράδοση περισσότερο εγγυημένη στην περίπτωση του, διότι ενώ οι γονείς δεν επιλέγονται, τα μέλη του νυχτερινού συλλόγου επιλέγονται σύμφωνα με μια αυστηρή διαδικασία, ώστε να είναι οι καλύτεροι μεταξύ των πολιτών.

Η παρουσίαση των στοιχείων δεν έγινε για να συμφωνήσουμε ή να διαφωνήσουμε με τον Πλάτωνα. Αλλά για να αποδειχθεί ψευδής η κατηγορία περί του ότι ήταν ο «εμπνευστής της Ιεράς Εξετάσεως». Η δε Ιερά εξέταση δυτικών και ανατολικών (επισήμως θεσμοθετημένη για τους μεν, ατύπως αλλά υπαρκτή για τους δε), ήταν κάτι εντελώς διαφορετικό, για όσους έχουν ασχοληθεί με το θέμα. Αντί λοιπόν να πουν και «ευχαριστώ» για τα πλατωνικά δομικά υλικά που έκλεψαν και ενέταξαν στο χριστιανικό σύστημά τους (έστω και παραφθαρμένα μέσω του Φίλωνος του Αλεξανδρέα), συκοφαντούν και από πάνω!

Διομήδης